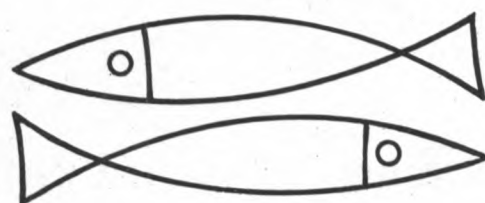

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

red. en sekr.: H. Pootlaan 242, Alkmaar

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

administratie: pasteursingel 29b, r'dam-7

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

PSALM 85

Taal en tijd

Elk tijdvak vormt zijn eigen taal. Dat lees je zelfs af aan de namen die aan kranten en periodieken als kernwoord worden meegegeven.

Je kunt daarin de geschiedenis op de voet volgen!

Wat heeft dat te maken met Ps 85, dat vredeslied voor het vredevolk? Ps 85 is een vreemd lied. Het begin (vs 2-4) suggereert op z'n minst dat God zich in gunst tot zijn volk heeft gewend — de schuld is vergeven, de zonde bedekt en Gods brandende toorn weggedaan: de tijd van de verschroeide aarde is voorbij. Maar vs 5-8 suggereren het tegendeel: herstel ons ... doe te niet uw afkeer van ons ... zult Gij voor altijd tegen ons toornen ...? De melodie gaat abrupt over van majeur in mineur. Wat in feeststemming begon, slaat totaal onverwachts over in fel verdriet. Nu is er nog een psalm, waarin die abrupte wending van vreugde naar verdriet zich voordoet: Ps 126: onze mond werd vervuld met lachen, onze tong met gejuich, ja, maar ook: HERE, wend ons lot ... wie met tranen zaaien ... hij gaat al wenende voort die de zaadbuidel draagt.

De situatie, dáár getekend, stemt vrijwel overeen met die van Ps 85. Dat kan ons wat op weg helpen. Want Ps 226 is onmiskenbaar een lied van het uit de ballingschap teruggekeerde volk Israël. Grootse verwachtingen waren gewekt, maar alles leek uit te lopen op bittere teleurstelling. 't Leek wel of Israël zich blij had gemaakt met een dode mus.

Psalm en profetie

Nu gaan we nóg een stap verder. Want precies hetzelfde verschijnsel doet zich voor in het tweede deel van het boek Jesaja (en is dat geen poëzie?). Jes. 40 begint met een ongedachte vreugde-boodschap. God brengt een keer in het lot van zijn volk, zijn toorn is gestild, Israëls zonden zijn uitgewist. Een heilsjond nadert als nooit eerder beleefd. Gerechtigheid en het goede, heil en vrede staan op het punt het land binnen te trekken (45 : 8;

46 : 13; 51 : 5; 52 : 7), aldus een exegeet. Alles wordt weer goed, alles wordt nieuw — de hemel en de aarde (65 : 17 v.v.); Israël zal weer in volle vrede wonen (65 : 21 v.v.). Maar „de feitelijke werkelijkheid is in flagrante tegenspraak met het beloofde heil”. Jes. 55-66 zijn doortrokken van klachten, smeekbeden, verlangen en hoop: och dat Gij de hemel scheurdet ... (zie bijv. hfdst. 63 : 7-64 : 12). Wanneer zal Israël's lot nu definitief gewend worden, wanneer zal Jahweh's vrede ten Lees het maar na: ook de profeten volle werkelijkheid worden? Haggai en Zacharia werden van tegenslag, moeite en verdriet na een aanvankelijk vreugdevolle terugkeer.

Poëzie en werkelijkheid

Elk tijdvak smeed zijn eigen taal, heeft zijn eigentijdse proza en poëzie, schildert een karakteristiek portret, hiert blijkbaar van een periode van een lach en een traan, van een „nu eindelijk” en een „nog altijd niet”. Er is een zekere tweeslachtigheid merkbaar een uitgesproken onzekerheid. Het ligt allemaal niet meer zo simpel als vroeger, toen het beloofde land getekend werd als het land van melk en honing, waar Israël van de rust genoot, ieder onder zijn eigen wijnstok en vijgeboom. Weliswaar was het toen ook niet alles. Maar nu hebben de profeten er een grote schep bovenop gedaan. Voor een distel een myrte, voor een doornstruik een sypres (Jes. 55 : 13) — hoeveel hebben ze er gezien op de terugtocht uit Babel? Elk dal worde opgehoogd, elke berg en heuvel geslecht, het oneffene worde tot een vlakte en de rotsbodem tot een vallei (40 : 3, 4) — dat had je gedroomd, zullen ze gezegd hebben toen ze door de steenwoestijn zeulden. Zie, Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde; aan wat vroeger was, zal niet meer gedacht worden, het zal niemand in de zin komen. Maar gij zult u verblijden en juichen voor eeuwig over hetgeen Ik schep, want zie, Ik schep Jeruzalem tot jubel en zijn volk tot blijdschap ... daar zal niet meer gehoord worden het geluid van gewezen of geschreeuw

(65 : 17-19).

En nu de werkelijkheid na de terugkeer: Jeruzalem een puinhoop. En: velen van de priesters (enz.) ... die het eerste huis hadden gezien, weenden luid toen de grondlegging van dit huis voor hun ogen plaats vond ... het volk kon het geluid van vreugdegejuich niet onderscheiden van het geluid van het gewezen ... (Ezra 3 : 12, 13). Een lach en een traan. Haggai zegt het keihard: is het, vergeleken bij vroeger, niet als niets in uw ogen (Hagg. 2 : 4)?

Eens komt de grote zomer

Wat is er nu waar? Zal Israël voortaan leven bij een mooie droom, een fata morgana? Maar de israelietische profeet en dichter is toch niet alleen maar poëtisch, hij staat toch ook met beide benen op de grond van het verschroeide land? Trouwens: is niet juist een dichter, juist een profeet meer realistisch dan ieder ander? Maar zij zijn, om wat God hun laat zien, visionair, zij zien hoe een nieuwe werkelijkheid op komst is. Er blijft voortaan een liedje van verlangen.

Het verlangen naar die nieuwe toekomst, dat nieuwe Jeruzalem, die nieuwe hemel en aarde, gaat het heimwee naar het oude Jeruzalem, het land van melk en honing, het paradijselijk verleden, gaandeweg verdringen. Mensen krijden oog voor onvermoeide perspectieven. Israël rijpt naar een volgroeide heilsbeleving. De lente hangt in de lucht zoals, nog weer later, mensen aanvoelen: eens komt de grote zomer. Het Koninkrijk is gekomen — uw Koninkrijk kome.

Gij zijt uw land goedgunstig geweest, o HERE ... het is waar: één zwaluw maakt nog geen zomer, zomin als één duif (Gen. 8 : 10 v.v.). Maar dan is er wel perspectief!

De wereld ruikt de lente en de zomer: zij hunkert naar maatschappij-vernieuwing. Geen wonder: negentien eeuwen christendom hebben haar sporen nagelaten. Om één naam te noemen: stamde Marx niet uit een protestants gezin? Jammer, hij kende, al vele anderen, ten dele — zonder te verstaan en zeker niet op het niveau van Ps 85 en Jes. 40, laat staan dat van het Nieuwe Testament. „Gij hebt de ongerechtigheid vergeven, U afgewend van uw brandende toorn” en „zult Gij voor altoos tegen ons toornen”? Deze schijnbare tegenstrijdigheid wordt opgelost in de komst van de Heiland der wereld. Een nieuwe wereld vraagt om nieuwe mensen (Ef. 2 : 15; Col. 3 : 10), een nieuwe schepping (2 Cor. 5 : 17; Gal. 6 : 15).

Het redactie-adres is met ingang van heden:

K. Muller,
H. Pootlaan 242, Alkmaar.
Telefoon 072 - 16767.

Alle stukken voor de redactie bestemd zenden naar bovenstaand adres.

Einde der geschiedenis

Ps. 85 wijst de weg naar het verstaan. Na de tegenstem van vs 5-8 herneemt de eerste het woord: ik wil horen wat God, de HERE, spreekt! Daarmee staat of valt de toekomst. De smeekbede (vs 8) krijgt een antwoord: voorwaar, Hij spreekt van vrede! Aan wiens adres? Tot zijn volk en tot zijn gunstgenoten — tot hen die hun hart tot Hem bekeerden (zo de septuaginta in vs 9 d). Die vrede omvat alles waarvan je maar dromen kunt, heil en heerlijkheid, bestendige loyaliteit en gerechtigheid. De zon der gerechtigheid doet het gewas van de trouw voortspruiten uit de aarde. Al deze dingen gaan samen, bloeien samen op, vormen een harmonieus geheel. En dat resulteert in de weerkeer van „het goede” (Ps 122 : 9; 128 : 5; Neh. 2 : 10; Esth. 10 : 3): ons land — het land van de zaaiër met tranen in de ogen, Ps 126 : 5, 6 — zal zijn gewas voortbrengen. De vrede wordt „hand-tastelijk”. Golvende graanvelden, juichende wijngaarden! Zo wordt het waar God gerechtigd, Gods triomftocht: gerechtigheid gaat voor Hem uit — vrede volgt Hem op de voet (vgl. Jes. 58 : 8). Waarom toch altijd zo krampachtig gewezen op beloften die aan Israël nog gerealiseerd moeten worden? Wacht de hele wereld niet op „het goede”?

IN DIT NUMMER

- Pagina 253
Ds E. R. Postma, Psalm 85
- Pagina 254
Ds H. Smit, Een schaduwkant van de wederzijdse erkenning
- Pagina 255
Drs W. M. van der Vooren, Inkomen en Tijd
- Pagina 256-257
Drs H. de Jong, Het einde van het constantijnse tijdperk (1)
Ds W. G. Visser, Het boek Daniël
- Pagina 258
Ds J. Meester, Boekbespreking
- Pagina 259
Prof. C. Veenhof, Persschouw

Een schaduwkant van de wederzijdse erkenning

We hebben ons nu al verschillende malen bezig gehouden met de verhouding tussen de Chr. Gereformeerde kerken en de onze. Dat gebeurde naar aanleiding van een artikel van ds H. Brink te Kampen dat onlangs in „Opbouw” verscheen.

Tot besluit zou ik nu zelf nog een zaak te berde willen brengen die me nogal is opgevallen en die ik zou willen aanduiden als een **schaduwkant** van de wederzijdse erkenning.

De Christelijke Gereformeerde kerken en onze kerken erkennen elkaar — zowel op landelijk niveau als in plaatselijke samensprekingen — zonder zwarigheden als vergaderingen die op Gods Woord zijn gegrond, als kerken van Christus.

Dat is een goede en verblijdende zaak. En toch is de blijdschap bij mij niet onverdeeld! Een dergelijke diepgaande erkenning zou toch eigenlijk allerwege moeten functioneren als een soort dynamiet onder de obstakels die op de weg naar de kerkelijke éénwording te vinden zijn. In verschillende gevallen heeft ze ook werkelijk zo gewerkt. Maar er zijn ons ook wel gevallen bekend, waarin die dure erkenning niet zo veel meer dan een dood kapitaal leek te zijn. Als ze al funktioneerde, dan toch niet krachtig en niet duidelijk positief. Haast nog meer als een „calmans” dan als een „stimulans” op de weg naar de kerkelijke vereniging. Dat is toch eigenlijk een raadselachtige zaak. Hoe moet men dat vreemde feit eigenlijk verklaren? Een vraag voor de beide partners in het gesprek!

Ik herinner me, dat er eens een debat gehouden werd in een bepaalde kring, waarin het ging over de éénheid en de verdeeldheid van de kerk. Aan dat debat werd deelgenomen door leden van diverse kerkformaties. Voordat het debat zou starten vroeg de voorzitter nogal plechtig, of de diverse deelnemers elkander van harte konden erkennen als kinderen van God en als levende christenen. Dat konden die deelnemers inderdaad en dat spraken ze dan ook uit. Er waren er die zich over dat erkenningsgebeuren heel sterk verheugden en er heel wat goeds van verwachtten! Die algemene erken-

Kerkelijk Leven

ning zou toch zeker een machtige springplank zijn om de kloof van de kerkelijke gescheidenheid te nemen! Tegen het gewicht van de erkenning zouden de verdeeldheden zich toch niet staande kunnen houden! Jawel, maar liep het nu ook werkelijk zo? Neen, het liep anders! De erkenning bleek in het gesprek wel een fundamentele betekenis te krijgen. Maar dan op een vreemde, niet verwachte en niet gewenste manier. Zij bleek namelijk niet een kracht te zijn om de gescheidenheid met al haar facetten te overwinnen en weg te doen. Integendeel, zij leidde tot een verkleining, tot een bagatellisering van de geschilpunten die hun bestaan rustig konden voortzetten!

Voordat 't één of andere punt van geschil goed uitgepraat was werd al naar de algemene erkenning verwezen onder het motto, dat we bij alle verschil „ten diepste en uiteindelijk” één waren, „in wezen” meer verbonden dan gescheiden, „in feite” broeders en geen tegenstanders. Men redeneerde de verschillen naar een positie van onwezenlijkheid toe! Ze werden hoe langer hoe onbelangrijker. Maar ze bléven. Ze werden niet echt uitgepraat, veel minder weggenomen. Dat was erg jammer. De algemene erkenning saneerde niets. In de machtige slagschaduw van de broederlijkheid kon de gescheidenheid in al haar facetten rustig en onbekommerd voortbestaan. Als een tweede-rangs-affaire!

Het algemene christen-zijn was geen stimulans tot konkrete bekering op diverse punten. Neen, het maakte via een wonderlijke kronkelgang die bekering in feite... onbelangrijk. „Ten diepste” waren we immers al waar we komen moesten! Een „calmans”. Geen „stimulans”!

Vreemd, dat zo'n mooie christelijke inzet van een gesprek kan worden omgesmeed tot een wapen tegen de werkelijke sanering. En zo leerde ik dan, dat een broederlijke erkenning zijn schaduwkanten kan hebben!

Nu geloof ik echt niet, dat de Chr. Gereformeerde broeders en wij onze gesprekken met dezelfde jeugdige onbezonnenheid en naïeveteit om zeep zullen helpen als

Pastorale notities

De wereld en wij

Wat is 'de wereld schoon! Goed gemaakt door de Schepper van hemel en aarde. Niets ontbreekt eraan om mensen en dieren en alle schepselen een goed bestaan te verzekeren. Het zijn de grote werken van God, waardoor de wereld is zoals wij haar kennen en voorzover wij haar kennen. Want alleen God kent haar in het heden en in het verleden geheel en al!

Alzo lief heeft God de wereld, Zijn schepping, Zijn kunstwerk gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft... Want er is bederf in de wereld. Door de zonde, van Adam en Eva eerst, is de dood gekomen en alle ellende. De aarde is onder de vloek.

Toch is de aarde nog zo mooi en bergen en dalen, bomen en planten, het koren en de bloemen, het grasland en de hemel daarboven, de zon en de wolken, de maan en de sterren, van de aarde af gezien, ook de auto's en de tractoren, zogoed als het paard en de koeien, het vee en de wilde dieren, zij loven de HERE, Die het alles maakte. De mens maakte zó, dat hij met zijn handen tot stand kan brengen onze huizen en machines, onze schakelaars

en lampen, onze radio's en muziekinstrumenten, fietsen, auto's, vliegtuigen en schepen. De aarde is vol van Gods schepselen en alles wat God geschapen heeft is goed en niets daarvan is verwerpelijk, als het met dankzegging aanvaard wordt (Ps. 104:24; 1 Tim. 4:4) Hoe kan dan een gelovige tegenover deze wereld, ook deze moderne tijd, zó staan, dat hij dit alles éénerzijds gebruikt — want wij gaan niet terug in het verleden met ons leven alsof er geen elektriciteit, geen snelverkeer en luchtreizen bestonden — en anderzijds bang is, dat deze wereld hem afrekt van God en Zijn dienst? Laten wij de HERE loven om al Zijn werken en niet vluchten in ons „gemoed”, dat zich afkeert in vrees, dat de moderne ontwikkeling 'het einde' betekent!

W. G. F. van Herwijnen

Dit keer een in 1957 geschreven pastorale notitie van mijn geliefde vriend en broeder ds Van Herwijnen, sinds 1961 em. predikant van de kerk van Bergen op Zoom-Rilland. Hem mocht ik 1 sept. 1935, dus a.s. maandag 40 jaar geleden in zijn ambt bevestigen.

Ondanks zijn teruggetrokken leven willen we op die dag dankbaar terug denken aan de trouwe arbeid, die hij in dienst van het Evangelie, vóór en na de kerkelijke vrijmaking, mocht verrichten.

De HERE blijve zijn hulp en sterkte in de avond van zijn leven!

B. Telder, Bilthoven

de jongelui waarover ik vertelde. Maar we moeten vooral ook niet denken, dat wij als het ware automatisch verheven zijn boven de verzoeking die hier ligt! Het probleem ligt er toch maar waarom de dure wederzijdse erkenning vaak zo weinig positief funktioneert! Men kan het soms vernemen: „We konden elkander erkennen als broeders in Christus en dát is tenslotte de hoofdzaak!”. Een mooie en goede uitspraak. Maar... is het gevaar afwezig, dat nu de konkrete kerkelijke gescheidenheid en dat vervolgens de kerkelijke veréniging naar de **bijzaken** wordt verwezen, ook al zullen we het zo niet hardop zeggen? De wederzijdse erkenning kan ons een rust en een vrede geven, die averechts werken en die de konkrete dingen van Christus' kerkvergaderend werk als het ware doen vervagen. Het Heilig Avondmaal — om dit als voorbeeld te nemen — is dan eigenlijk niet meer een genademiddel in de hand van de Heilige Geest om ons in het geloof te bevestigen en ons met meer kracht aan Christus en aan elkander te binden. Neen, het gaat ongemerkt verschrompelen tot een manifestatie, een vormgeving, een illustratie van de éénheid, die wij in onze bespreking al hadden ontdekt en beleefd! En een illustratie kan —

zij het „node” — gemist worden! De gescheidenheid kan voortbestaan. Want — en dan komt het weer — in de wederzijdse erkenning staan we „ten diepste” al op de plaats waar we moeten komen. Het doel is „in wezen” al bereikt. En zo wordt ook hier de stimulans tot een kalmerend middel! Doet die erkenning de kerkelijke gescheidenheid nu des te meer als een „onmogelijkheid” in het licht treden? Of... wordt het juist „goed” en „beter” mogelijk gescheiden voort te leven? Waar kun je met een goede en christelijke inzet van het gesprek niet komen! Van Petrus vernemen we in Matth. 16, dat hij zalig geprezen wordt om zijn goede belijdenis van Gods Zoon, onze Here Jezus Christus. Maar toen hij op zijn eigen wijze op die belijdenis wilde „dóórgaan” en „dus” het lijden en sterven van de Here moest afwijzen, toen was hij voor Christus tot een satan geworden. Een buitengewoon aangrijpend voorbeeld van de listen van de boze vijand, die altijd zal trachten een goede en christelijke inzet om te smeden tot een wapen tegen de komst van het Koninkrijk!

De zesde bede van het „Onze Vader” moet ons juist in onze heiligste verrichtingen goed voor ogen staan.

W. M. VAN DER VOOREN — HAARLEM

INKOMEN EN TIJD^{*)}

Ondanks deze intrigerende titel heb ik niet eerder de gelegenheid kunnen vinden om deze — in november 1974 verschenen — paperback grondig te lezen. Deze paperback is er beslist geen om zomaar op een zondagavond te lezen. Bepaalde gedeeltes vergen aandacht. Zeker is dat b.v. de eerste bijdrage van dr P. Nijkamp. (Sinds 1 april 1975 prof. dr P. Nijkamp.) Informatief is de bijdrage van drs L. Hordijk die naar aanleiding van twee enquêtes opmerkingen maakt over het patroon van uitgaven van leden van de Gereformeerde Kerken. Gegevens over o.a. collecte- en V.V.B.-opbrengsten.

De twee andere bijdragen zijn van drs J. Blokland die over achtergronden van het streven naar rechtvaardige inkomensverdeling schrijft. Met name wordt aandacht geschonken aan het werk van Roscam Abbing (Ethiek van de inkomensverdeling). Prof. dr A. J. Hendriks stelt aspecten van de tijdsbesteding aan de orde.

De wens van de auteurs 'een positieve bijdrage te leveren in de discussie over economie, inkomensverdeling, tijdsbesteding en inkomensbesteding' kan naar mijn mening in vervulling gaan. Hun visie over 'ons' rentmeesterschap, de roeping waarmee wij naar de Schrift geroepen zijn staat daarvoor borg. Dit rentmeesterschap, ook geldend voor het economische leven, gaat dieper dan alleen het terugdringen van verspillingen of het streven naar ongekende luxe. Immers, vele waarschuwingen tegen aardse, materialistische gezindheid zijn in de Bijbel te vinden. Het zich vastklampen aan de dingen van deze aarde is zinloos, omdat ook de aarde zelf als een kleed verslijt (Hebr. 1:10-12). Materiële en ook immateriële zaken mogen nooit een doel in zichzelf zijn. De economische wetenschap is dan ook niet zinloos. Er is een duidelijke taak: bestudering van een verantwoorde aanwending van (schaarse) middelen. Deze taak wordt o.m. inhoud gegeven omdat de mens door God is gezet in een relatie met andere mensen.

De traditionele wetenschapsbenadering heeft aan deze tendens meegewerkt. Haar object bleef beperkt tot neutrale bestudering van aspecten van de werkelijkheid. Namelijk menselijk gedrag voor zover gericht op een keuze uit een aantal alternatieven. Een horizontale visie. De mens staat centraal. Deze neutrale benadering acht de uitgave van een relatief groot gedeelte van 't inkomen van een alcoholist aan spirituelen logisch. Dat is immers zijn behoefte die hij zo volledig mogelijk wil bevredigen. Normatief kan hier tegenover worden gesteld dat dergelijke economische handelingen getuigen van een slecht rentmeesterschap (zie o.a. Jes. 5:22).

Ook wordt in de traditionele benadering aan het natuurlijke milieu niet die aandacht geschonken die het behoort te hebben. De technologie en economie eerbiedigen

gen Gods schepping niet voldoende, er wordt voorbijgegaan aan ons mandaat tot rentmeester over ons bezit, de samenleving en de natuur.

De conclusie is dan ook dat de 'architectuur' van een economische theorie niet alleen bepaald wordt door harde mechanische wetten van een 'neutrale' vraag en aanbod; maar dat voorop moet staan dat het mandaat tot doelmatig beheer van aardse goederen door de grote Architect aller tijden aan de schepselen is gegeven.

Naast deze kritiek op waarde vrije wetenschapsbeoefening wordt ook aandacht geschonken aan kritische (vaak neo-marxistische) economische denkwijzen. In deze kritiek komt o.a. vaak naar voren de macht van de grote multi-nationale concerns, macht van de vakbonden, voortgaande atoombewapening, verzakelijking en vereenzaming, inkomens(her)verdeling. Het kapitalisme is de boosdoener. Machtsfactoren spelen een grote rol.

Naar aanleiding van deze kritiek moet worden erkend dat onze sociaal-economische orde vol gebreken zit. Het kapitalisme kan soms terecht gekenmerkt worden door de onbijbelse norm van egoïsme. Maar met alle kritiek is desondanks niet aangetoond dat een andere maatschappelijke orde niet zal leiden tot ontsporingen.

De kritische economie geeft ook af op waarde vrije economie. Veelvuldig wordt de van Marx afkomstige term 'vervreemding' gebruikt. Hiermee wordt dan bedoeld dat de mens in de moderne samenleving niet zichzelf is, maar een wezen dat gemanipuleerd wordt door anonieme krachten van commercie, politiek en andere machtsinstituten. Arbeid zou zo door de ondernemers alleen beschouwd worden als een middel om winst te maken.

In de eerste bijdrage van dr P. Nijkamp, Economie, Norm en Plaats, wordt nader ingegaan op de problematiek om het bijbelse uitgangspunt voor de economie te concretiseren. En dan wordt er niet bedoeld dat over een bepaalde wetenschappelijke bezigheid een bijbels 'sausje' wordt gegoten. De schrijver verwerpt een neutrale wetenschap. Christus is immers

Koning over alle terreinen van het leven.

Veel bezinning zal nodig zijn om dit bijbelse pad voor de economische wetenschappen uit te stippen. Er is een betrouwbaar kompas, maar dat houdt niet in dat bij het nader uitzetten van de route geen afwijkingen zullen voorkomen.

Een uitgestippelde koers wordt nog niet gegeven, wel worden enige recente problemen in onze Westerse welvaartsmaatschappij aan de orde gesteld.

Werken in 'het zweet des aanschijns' is vervangen door de 'hoorn des overvloeds'. Het paradijs is op aarde te vinden en de wetenschap moet daarbij helpen. Groei, vooruitgang hebben een (pseudo)religieuze betekenis, zij vormen substituten voor verlossing.

Als oorzaken van deze materiële gerichtheid worden genoemd:

- gevolgen van de crisis van de dertiger jaren en de Tweede Wereldoorlog;
- reclame;
- de drang om de behoeften af te stemmen op mensen met een hoger inkomen. Elke inkomensstijging roept zo een nog grotere behoefte op;
- veranderende geesteshouding. Deconfessionalisering, ontkerkelijking en sekularisatie monden uit in een terugdringen van de Schepper.

Ondanks deze schaduwen is er blijdschap. De bereikte voortuitgang o.a. gestegen welvaart, economische expansie mogen niet veronachtzaamd worden. Maar toch, is men niet te snel gegaan? Houden de mens en de natuur wel gelijke tred met de technologische ontwikkeling? De energiecrisis is in dit opzicht leerzaam geweest.

Een ander uitvloeisel van de materiële gerichtheid is de houding dat arbeid een **puur ruilobject** is

Drs Van Vooren is wetenschappelijk medewerker economie aan de V.U. van Amsterdam.

voor een hoger inkomen. Dat arbeid een **gave** van de Schepper is die daarmee gediend wil worden hoort men nauwelijks meer.

Deze kritiek richt zich dan ook op machtsfactoren die een rol spelen bij politieke en sociaal-economische beslissingen. Door machtsposities wordt het bredere publiek gemanipuleerd. In dit kader zoeken vele maatschappij-critici naar tegenmacht. Maar, de bijbelse harmonie-idee over de ontwikkeling van de samenleving wordt al te vaak gemist. Het gevaar van deze kritische economie is de polarisatiegedachte als zou de tegenstelling gelegen zijn in de liberaal-positivistische economie versus neo-marxistische economie. Het gaat ten diepste bij een positie-keuze als christen om het wijzen op de evangelische norm van gehoorzaamheid en verantwoordelijkheid; alle deelnemers aan het economische leven hebben zich te houden aan de harmonische, gezamenlijke opdracht om hun activiteiten dienstbaar te maken aan de komst van Gods Koninkrijk.

Daarin kan passen het legitiem uitoefenen van macht; daarin past het winststreven; daarin wordt arbeid door ondernemers niet als koopwaar beschouwd. Een bijbelse verantwoordelijkheid leidt niet tot machtsmisbruik en uitbuiting.

Niet alle richtingen van denkers in de kritische economie worden in de bijdrage van Nijkamp behandeld. Ook in dit resumé wordt niet aan alles volledig recht gedaan. Men leze zelf de bijdrage van Nijkamp in *Inkomen en Tijd*.

Een volgende keer zal aandacht gegeven worden aan de overige bijdragen in deze paperback.

Zegen en zorg!

Zoals onze lezers weten is er in Zeist een Reformatorische Bijbelschool. Zij is het resultaat van een hartelijke samenwerking van (synodaal) gereformeerden, chr. gereformeerden, gereformeerd-hervormden en 'buitenverbanders'. De commissie van toezicht bestaat uit prof. Van Riessen, prof. Van 't Spijker, drs Noordergraaf en ondergetekende. Deze school, ik durf het wel zo te zeggen is een „geloofsstuk”. Zij werd in het leven geroepen door een aantal broeders die diep bezorgd waren over de verwereldlijking die in de vanouds gereformeerde wereld doorwerkt en vooral over de al sneller voortschrijdende ontkerstening en ontkerkelijking in ons volk — eenmaal een „christelijke natie”! Speciaal zagen zij met verontrusting welk een enorme invloed de horizontalistische, maatschappij-kritische theologie in de kerkelijke wereld van ons land uitoefent. Zij richtten daarom deze school op die — in onderscheiding van die welke van de Maranatha-beweging en de Pinkstergroepen uit-

gaan — voluit **reformatorisch** wilde zijn. De grondslag van de Stichting is Gods Woord, zoals wordt beleden in de drie formulieren van Enigheid. De school werd bescheiden opgezet. Dank zij een aanzienlijke gift van een broeder kon zij van start gaan. Eerst in een paar lokalen van kerkgebouwen. Daarna in een gehuurd huis. Alle docenten verrichtten hun werk gratis. In de letterlijke zin van het woord „pro Deo”. Onder de voortreffelijke leiding van de directeur drs Pieter van Kampen werd er aan de School hard gewerkt. Dit jaar werden de eerste afgestudeerde studenten „afgeleverd” — de cursus is er een van drie jaar. Ik kan zeggen dat wat ik van deze school leerde kennen mij met bewondering en grote dankbaarheid vervult. Ver boven verwachting groeide zij. De nieuwe cursus — er wordt bij de toelating van aankomende studenten indringend met hen gesproken en een zorgvuldige selectie toegepast — begint met niet minder dan 45 studenten!

Maar — deze zegen bracht ook grote zorg. Want in het gehuurde huis was bij lange na niet voldoende plaats. Er moeten nl niet alleen leslokalen zijn maar ook kamers voor inwonende studenten. En dat zijn er momenteel 26! Dit bezorgde het bestuur grote problemen. Maar er kwam ongedacht gebedsverhoring. Het bestuur kon nl. van de gemeente Zeist op voordelige voorwaarden een niet leegstaand hotel huren! Dat de laatste jaren dienst deed als opslagplaats

Vervolg op pag. 256

^{*)} *Inkomen en Tijd* is de titel van een 100 pagina's tellende paperback uitgegeven door De Vuurbaak, Groningen onder auspiciën van het Gereformeerd Sociaal & Economisch Verbond. Dr P. Nijkamp, drs J. Blokland, prof. dr A. J. Hendriks en drs L. Hordijk zijn de auteurs (f 12,—).

H. DE JONG — AMSTERDAM

Onlangs hield ik in een kleine, besloten kring een causerie naar aanleiding van het bekende boek van dr F. Boerwinkel, Einde of nieuw begin. De vorm is wat los gehouden, maar misschien doe ik er onze lezers een dienst mee, hen achteraf te laten mee luisteren.

Het einde van het constantijnse tijdperk (1)

Wat is het constantijnse tijdperk en wat is het einde ervan?

Men verstaat onder de constantijnse aera het tijdperk, dat aanving met de bekering van Constantijn de Grote (1e helft van de 4e eeuw na Christus), waarin de christelijke kerk vanwege de overheid een begunstigde positie innam en waarin het lid zijn van deze begunstigde kerk praktisch vanzelfsprekend was voor de meesten. Het einde ervan valt in onze tijd.

Toch moet ik als gereformeerd mens aanmerking maken op deze vrij algemeen aanvaarde definitie. Volgens de hiergenoemde criteria namelijk is bijv. voor de gereformeerden, maar ook voor andere kerkelijke gezindtes het constantijnse tijdperk al minstens een eeuw geleden afgelopen. De afgescheiden kerken van 1834 zijn nimmer door de overheid begunstigde kerken geweest, noch heeft het lidmaatschap ervan ooit tot de vanzelfsprekenheden behoord.

Het lijkt me daarom juister om in de definitie van het constantijnse tijdperk het woord kerk te vermijden. Het is een tamelijk onduidelijk woord, omdat er sinds eeuwen vele kerken zijn. Bovendien beleven deze meerdere kerken hun verhouding tot de overheid verschillend.

Tussen het caesaropapisme en de vrije-kerk gedachte ligt een hele scala van nuances op dit punt.

Liever daarom dan het over de kerk te hebben bij de bepaling van wat het constantijnse tijdperk is, spreek ik van de periode waarin de bijbelse boodschap, gedachten en normen, een zekere mate van publieke geldigheid hadden, mede door de houding die de overheden daartegenover aannamen. Zij, die overheden, waren er aanspreekbaar op en in brede lagen van het volk vond deze aanspreekbaarheid weerklank.

Het is zeker waar, dat er een lange lijst valt aan te leggen van al die gevallen, waarin sprake was van groot misverstand bij overheid en volk terzake van de bijbelse boodschap, gedachten en normen, — en vanwege zulke misverstanden heeft er ook gedurende het constantijnse tijdperk veel christenbloed gevloeid — maar dat neemt niet weg, dat er toch een zekere bereidwilligheid was om zich door de God van de Bijbel te laten gezeggen. Men zou kunnen zeggen, dat de constantijnse aera de vervulling was van de profetie die we in ps. 47 aantreffen: de edelen der volken zijn bijeenvergaderd als volk van Abraham's God (Ps. 47 : 19).

☆☆☆

Men hore hier geen ophemeling van dat tijdperk in. Juist datzelfde psalmboek heeft 't over vorsten, die **veinzend** buigen voor de macht van Gods Gezalfde waardoor gehoorzaamheid aan de God van het evangelie niet steeds een hartelijke was in de voorbije tijd.

Ook was er meestentijds en in toenemende mate een zekere reductie te bespeuren bij het tot gelding brengen van die goddelijke normen. Uitgerekend die normen golden het sterkst, die ook buiten het christelijke geloof om nog wel instemming vonden, met name de geboden van de tweede tafel der wet.

Het is bijvoorbeeld opmerkelijk te constateren, dat de Heidelbergse Catechismus ten aanzien van het zesde gebod (gij zult niet doodslaan) duidelijk durft te stellen: „waarom ook de overheid het zwaard draagt om de doodslag te weren” (antw. 105), terwijl bij het derde gebod (gij zult de Naam van de Here uw God niet ijdel gebruiken) alleen gezegd wordt: „... er is geen groter zonde, noch die God meer vertoornt dan de lastering Zijns Naams, waarom Hij die ook met de dood te straffen bevolen heeft”. Kennelijk is men er voor teruggeschrokken om

Vervolg van pag. 255

Zegen en zorg!

voor dranken. Gelegen aan de Slotlaan no. 241. Het gebouw was evenwel verwaarloosd en daarom niet zonder meer geschikt om als school en internaat te worden gebruikt. Het moest verbouwd worden. Daarvoor werd een plan gemaakt. Die verbouwing geschiedde in hoofdzaak door... de studenten! Die daarvoor hun vakantie opofferden! Eén van hen is een H.T.S.-er, een ander was „uitvoerder”. Een broeder leverde de bouwmaterialen voor inkoopsprijs. Maar desalniettemin is er voor deze — zeer ingrijpende — verbouwing nog plus minus honderd duizend gulden nodig!

Men zal uiteraard weer vragen: waartoe dient de School in concreto? Men kan zeggen het is een inrichting waarin „middelbaar” theologisch onderwijs wordt gegeven, waarbij het volle accent valt op de bijbelstudie. Zij wordt bezocht door jongelui die vóór ze de universiteit bezoeken of „de maatschappij ingaan” een grondige kennis van de Heilige Schrift willen opdoen. Voorts kunnen afgestudeerden werkzaam zijn in de evangelisatie, de jeugdbeweging en pastoraal en catechetisch werk doen. En bovenal — dat zal D.V. gauw in orde komen — ze kunnen leraar-godsdienstonderwijs worden bij het Nijverheidsonderwijs en op de Mavoscholen! Vooral dat laatste is van zeer grote betekenis. Daarin opent zich voor hen een enorm werkterrein. En wie enigszins op de hoogte is van het onderwijs in ons land zal beseffen van hoe groot belang juist daar „bijbelgetrouwe” godsdienstleraars zijn.

De Reformatorische Bijbelschool

moet „leven” uitsluitend van de „schoolgelden” — die bedragen voor externe studenten f 200,— per jaar en voor interne f 3000,— — en van giften en „offers”. Tot nu toe kwam, soms op het nippertje, alles binnen wat nodig was. Maar nu is er die „schuld” van honderdduizend gulden. Omdat de school zo groeit groeien voorts ook de exploitatiekosten! En — de penningmeester heeft geen cent meer!

We hebben kunnen lezen van de Bijbelschool in Brussel. Ook die toebde met ruimtegebrek. Ze heeft 120 studenten! Maar als door een wonder kon die 'n enorm leeg Jezuietenklooster in de buurt van Brussel kopen. Het is voor die school veel te groot! Maar de leiding droomt van een centrum voor bijbelstudie door middel van cursussen, conferenties, etc. Ze heeft nog „maar” anderhalf miljoen gulden nodig. Het gebouw is evenwel gekocht en dat bestuur vertrouwt dat dit bedrag er wel komen zal!

Zou zo iets in Reformatorisch Nederland ook mogelijk zijn? Zo'n cen-

trum? Het is een verrukkelijke droom. „Zeist” zoekt evenwel nu geen „hoge dingen”. Het hoopt dat het haar werk kan voortzetten in die omvang als door een gezegende groei noodzakelijk is geworden. Ja, daarop hóópt de gehele Schoolgemeenschap. Daarom bidt ze!

Lezers, U begrijpt de bedoeling van dit stukje. Ik zou het zo willen zeggen: God heeft ons deze kostelijke School toevertrouwd. Ze is een lichtstraal in onze in christelijk en kerkelijk opzicht veelszins zorgwekkende tijd. Mag ik U met alle klem vragen haar mee te dragen in Uw gebed. Uw gaven, Uw offer?

Zendt Uw gave, als het kan direct, aan onze penningmeester. Het gironummer van de School is 3091180 ten name van Penningmeester Ref. Bijbelschool Zeist.

Grijpt Uw giroboek! Namens de gehele Schoolgemeenschap — bestuur, docenten, studenten — dank ik U bij voorbaat. God zegene onze bijbelschool in de komende cursus!

C. V.

W. G. VISSER — UTRECHT

Het boek Daniël

DANIËL 7 (vervolg)

Het vol van de heiligen des Allerhoogsten

Merkwaardig is, dat na vers 14 niet meer over de Mensenzoon wordt gesproken, maar dat het eeuwig koningschap in het vervolg van dit hoofdstuk wordt toegekend aan (het volk van) de heili-

gen des Allerhoogsten (vss 18, 22, 27).

Op grond daarvan is de opvatting verdedigd, dat bij Daniël de mensenzoon niet een bepaald persoon, nl. de Messias, zou zijn, maar een symbolische figuur, waardoor het gehele volk Israël zou worden aangeduid. Eerst in later tijd zou deze naam dan in gebruik zijn gekomen om de grote Koning van

de toekomst aan te wijzen.

Al is deze opvatting niet helemaal onmogelijk, toch is het m.i. meer waarschijnlijk, dat de Mensenzoon en het volk van de heiligen van elkaar moeten worden onderscheiden, al staan ze uiteraard met elkaar in zeer nauwe relatie.

Ook bij de vier dieren wordt geen scherp onderscheid gemaakt tussen koning en koningschap of koninkrijk. In vers 17 worden de vier dieren als vier koningen verklaard, in vers 23 wordt van het vierde dier gezegd, dat het het vierde koninkrijk is. Een koning is nu eenmaal niet veel zonder een volk en koningsheerlijkheid is er niet zonder onderdanen. In de koning is het volk begrepen.

Toch is het opvallend, dat bij de verklaring van de vier dieren over de volken weinig of niets wordt gezegd; alle nadruk valt daar op de koningen. Zij zijn de machthebbers en de volken waarover zij heersen zijn er slechts om hun grootheid te doen uitkomen.

Geheel anders is dit bij de Mensenzoon. Hem wordt het koningschap verleend, en heerschappij en eer, maar het is Zijn volk dat met en door Hem tot heerlijkheid komt. Hij heeft Zijn glorie niet ten koste van Zijn onderdanen, maar ten behoeve van de Zijnen, die tegelijkertijd met Hem de heerschappij ontvangen.

Tegelijkertijd met Hem. Daarom gaat niet op de redenering, dat in Daniël 7 wel sprake moet zijn van het grote eindgericht, omdat niet alleen van de Mensenzoon, maar ook van de heiligen wordt gezegd, dat is toch pas het geval aan het

deze precare taak aan de overheid toe te vertrouwen. Het ketter-doden was toen al een zeer omstreden zaak geworden.

Tot voor kort evenwel was de handhaving door de overheid van de tweede tafel der wet een algemeen aanvaarde en onomstreden zaak. Aan het feit dat deze handhaving in onze dagen in discussie gebracht gaat worden (denk aan de huwelijks-wetgeving, denk aan abortus-wetgeving) kunnen wij zien, dat het constantijnse tijdperk bezig is ten einde te lopen. Het lijkt, wat onze westerse samenleving betreft, met de publieke gelding van de bijbelse boodschap, normen en gedachten, te zijn gedaan.

☆☆☆

Wat voor conclusies moeten hieruit nu door de christenen getrokken worden?

Niet al te forse, zou ik denken. Het belangrijkste van ons christen-zijn gaat gewoon door: het leven uit Gods beloften en naar Zijn geboden. Voor degenen, die tot dusver met de grote hoop meegeloofd hebben, wordt 't natuurlijk moeilijker. Degene, die thuis op het platteland enkel uit kracht van traditie en publieke opinie naar de kerk ging, zal, als hij naar de grote stad verhuist (om bijvoorbeeld te gaan studeren) met die gewoonte van kerkgang breken. En degene die op zondag niet zwom enkel omdat de plaatselijke overheid het zwembad niet open stelde, zal natuurlijk op plaatsen waar het bestuur in dit opzicht anders handelt geen moeite hebben met zichzelf. Voor die zal de zondag snel een dag van een heel andere stijl geworden zijn.

Hier kunnen we dus spreken van een numeriek verlies voor het volk van God in deze tijd. Maar daar zou wel een geestelijke winst tegenover kunnen staan. Dat namelijk de motivatie van hen die naar Gods geboden en uit Gods beloften willen leven, bewuster wordt.

Er wordt wel eens gesuggereerd dat wij in het na-constantijnse tijdperk heel anders christen moeten worden, maar ik zou toch willen waarschuwen dat we daar niet al te romantisch over moeten doen. Wij staan als christenen niet onder de tijdgeest, maar onder de Heilige Geest. Gods beloften en geboden houden ook voor heden hun gewone geldigheid. We zullen ook nu door genade behouden worden en het zal er ook nu om gaan dat ons geloof werkzaam is in de liefde.

☆☆☆

We moeten het verschil niet overdrijven. Ook in de tijd waarvan nu gezegd wordt dat 't vanzelfsprekend was dat je naar de kerk ging, zijn er toch hier en daar herders geweest, die zeiden dat dat allerm minst vanzelfsprekend was, wanneer je namelijk de kerkdienst beleefde als een ontmoeting met de levende God.

Ook in de tijd waarvan nu gezegd wordt, dat de kerk vanzelfsprekend de kleine kinderen doopte, waarschuwde het formulier voor de kinderdoop, dat we de doop niet uit gewoonte of bijgelovigheid moeten gebruiken. En er waren kerken, die er op toe zagen dat de ouders hun kinderen in de voorzeide leer onderwezen of dat lieten doen en die bij nalatigheid tucht oefenden.

Ook in de tijd waarvan nu gezegd wordt, dat kerk en staat het wel aardig met elkaar eens waren, kwam het voor, dat een kerkdienaar in zijn eentje als een profeet Nathan hardop 'nee' zei tegen de koning. Zoals bisschop Ambrosius van Milaan, die keizer Theodosius onder de kerkelijke tucht plaatste, omdat hij zich in een bestraffingsactie tegen de stad Thessaloniki in wreedheid te buiten was gegaan.

Het is een romantische gedachte, die nergens op slaat, als beweerd wordt dat de kerk eigenlijk nu pas haar tijd zal gaan krijgen, omdat het constantijnse tijdperk haar zondeval was. Hadden de christenen soms nee moeten zeggen, toen zij in Constantijns dagen en daarna geroepen werden het publieke leven te kerstenen? Ze hebben het gebrek-kig gedaan, zoals wij de mogelijkheden van onze tijd gebrek-kig gebruiken, maar dat ze die roeping beaamd hebben, er op ingegaan zijn, dat was niets anders dan hun christen-plicht. Ze hadden het eens niet moeten doen!

Heus, er is ook gedurende het constantijnse tijdperk voor de christenen die trouw geweest zijn aan hun Heer, een stuk echte vreemdelingschap geweest, ook al gingen ze niet het klooster in, maar participeerden zij op een intense manier aan de samenleving en haar instituten. Ik denk aan de vreemdelingschap van stadhouder-koning Willem III in het politieke gewoel van zijn dagen: ik het met de potentat der potentaten een verbond gemaakt. Heel de geschiedenis door hebben de christenen op hun tellen moeten passen. Dat komt waarachtig niet pas nu.

Volgende week verder.

HULP BIJ BIJBELSTUDIE

eind der tijden. Bij deze redenering wordt toch wel miskend de wonderlijke eenheid van de Messiaanse koning en het volk, dat Hem toebehoort. Met Hem zegt Paulus later, zijn wij levend gemaakt en opgewekt en in de hemel gezet (Ef. 2 : 5, 6). En in Hem zijn wij meer dan overwinnaars (Rom. 8 : 37).

Wij mogen toch denken aan onszelf, wanneer wij lezen over het volk van de heiligen des Allerhoogsten. Ongetwijfeld ziet dit allereerst op het Joodse volk, dat van God zelf de overwinning zal krijgen over de grote onderdrukker Antiochus, maar in verder profetisch uitzicht ziet Daniël deze overwinning als te danken aan de Beloofde. Het gericht over het vierde dier dient om de weg te banen naar de triomf van de Mensenzoon en van het volk, dat één is met Hem.

Dat we de naam „de heiligen des Allerhoogsten” niet tot Israël mogen beperken, blijkt wel duidelijk uit het Nieuwe Testament. In de wet en de profeten komt het niet vaak voor, dat het volk van God met de naam „de heiligen” wordt genoemd. De heiligen, dat zijn zij, die de HERE toebehoren, in het bijzonder zij die rondom Hem vergaderd zijn; de engelen, de priesters en de levieten en de bij het heiligdom vertoevend.

In de apostolische brieven en in het boek van de Openbaring wordt deze naam veelvuldig gebruikt voor de gemeente van Jezus Chris-

tus. Allen die door het geloof aan Hem zijn verbonden mogen deze naam dragen, omdat zij de HERE toebehoren en in Zijn nabijheid mogen verkeren. Dat is nu reeds werkelijkheid, hoezeer de volheid van al wat is beloofd nog voor de toekomst is weggelegd. In profetisch perspectief is aan Daniël's gezicht zeker ook het eindgericht verbonden. Maar Gods richtend ingrijpen in de voortgang der historie, Zijn wegbereiding voor de Christus, Zijn daadwerkelijke verlossing van Zijn volk uit de benauwdheid in de werkelijkheid van deze bedeling mogen we niet voorbijgaan.

De „Antichrist”

In de verklaringen die over Daniël 7 zijn geschreven komt met name bij de verzen 24-26 nog al eens de antichrist ter sprake. Deze naam, die alleen in de brieven van de apostel Johannes voorkomt (1 Joh. 2 : 18, 22; 4 : 3; 2 Joh. vs 7) wordt soon die verwacht wordt vlak voor doorgaans gebruikt voor een per het eind van deze wereld. Wel worden hem voorlopers toegedacht, die in de loop der geschiedenis zich zullen doen gelden, maar DE antichrist zal al zijn voorgangers overtreffen in het woeden tegen de HERE en Zijn Gezalfde. En met zijn ondergang zal dan het eind van deze bedeling ingeluid. Zij, die menen dat Daniël 7 over dat einde spreekt, hebben dan ook geen moeite in de elfde horen van het vierde dier deze antichrist te herkennen. De opvattingen, die dan met behulp van wat in dit

hoofdstuk wordt gezegd, aangevuld met gegevens uit 2 Thess. 2 en Openbaring 13, over de eindfiguur zijn verbreid komen zo ongeveer hierop neer, dat we moeten verwachten een wereldheerser, die alle voorafgaande machten in de schaduw zal stellen, die met een volstrekt dictatoriale heerschappij alle mensen zal knechten, die alle georganiseerde christelijke samenleving onmogelijk zal maken en voor al Gods kinderen een vrijwel onverdragelijke situatie zal scheppen. Daarbij wordt de verwachting van de komst des Heren vaak van haar spanning beroofd; die komst kan nu nog niet plaats vinden, want de antichrist moet eerst nog komen, is dan de redenering.

Is dit nu werkelijk allemaal in de bijbel te lezen?

In de Kanttekeningen bij de Statenvertaling wordt tegen deze mening gewaarschuwd. Het verschuiven van de antichrist naar de eindtijd dient, zo staat er ongeveer, om de aandacht van de werkelijke antichrist af te leiden. De antichrist is niet een bepaalde persoon, maar een reeks van personen en machten, die altijd te duchten zijn. Evenmin als de keizer van Rome één bepaalde keizer is, evenmin is de antichrist één bepaald mens.

Het lijkt me, dat deze opvatting in overeenstemming is met wat Johannes zegt, dat er vele antichristen zijn. Niet vele voorlopers, maar vele antichristen (1 Joh. 2 : 18). En er zijn vele misleiders uitgegaan in de wereld, die de komst van Jezus Christus in het vlees niet belijden. Dit is de misleider en de

antichrist.

Verder is bij Johannes de antichrist duidelijk aangewezen als dwaalleraar, die loochent dat Jezus de Christus is. Johannes spreekt van Joodse en Gnostische predikers. Het lijkt mij erg moeilijk zulke dwaalleraars te vereenzelvigen met een werelddictator. Openbaring spreekt wel over een valse profeet, die met het beest uit de zee is verbonden, maar niet die valse profeet wordt dan als de antichrist opgevat, maar het beest in wiens dienst hij staat. Als we het recht zouden hebben de naam antichrist, die Johannes voor een duidelijk omschreven groep van mensen gebruikt, te geven aan één van de beesten uit Openb. 13, dan zouden we die naam moeten geven aan het beest uit de aarde en niet aan het beest uit de zee. Van een antichrist, die de gehele aarde zal verslinden en haar zal vertreden en vermorzelen (Dan. 7 : 23) kan geen sprake meer zijn.

Er is, dunkt me, alle reden om gangbare opvattingen over de antichrist eens duchtig aan de bijbel te toetsen. En er is nog meer reden ons niet te laten verschrikken door een toekomstige wereldmacht, maar doodsbang te zijn voor allerlei leringen die ons willen aftrekken van het geloof dat Jezus de Christus is. Want als Hij niet is de Mensenzoon en als wij niet aan Hem onverbreekbaar gebonden blijven vallen we zelf ons het oordeel. Het koningschap dat blijft is er slechts voor Hem en voor hen, die belijden dat Jezus Christus in het vlees is gekomen om voor ons het gericht te ondergaan.

Boek- bespreking

Dr A. van Ginkel. De ouderling.

Oorsprong en ontwikkeling van het ambt van ouderling en de functie daarvan in de Gereformeerde Kerk der Nederlanden in de 16e en 17e eeuw.

Uitgever Ton Bolland v/h Van Bottenburg te Amsterdam. 1975.

Dit boek bevat de tekst van het proefschrift dat ds Van Ginkel, hervormd predikant voor buitengewone werkzaamheden, heeft gediend ter verkrijging van de graad van doctor in de theologie. De bedoeling van deze uitvoerige en gedetailleerde studie is het leveren van een bijdrage tot de kennis van het zoeken naar de juiste wijze waarop de kerk zich moet organiseren om in deze wereld „de verkondiging van het Evangelie te doen voortgaan en de dienst van de Heer gestalte te geven, aldus de auteur in het woord vooraf van dit 333 bladzijden tellende boekwerk.

De opzet van deze studie is niet geweest de hele leer omtrent het ambt of de ambten erbij te betrekken, maar alleen het ambt waarvan wijlen dr O. Noordmans heeft gezegd, dat het de pion was, waarmee Calvijn de paus schaakmat zette: het ouderlingenambt.

De schrijver begint met de „grootse dogmatische visie” op dit ambt van dr O. Noordmans en van dr A. A. van Ruler te releveren. Noordmans kende aan de ouderling een aparte functie toe naast de dienaar des Woords. Dit hing samen, stelt de schrijver, met zijn visie op de ecclesiologie (zijn kijk op de leer omtrent de kerk, J.M.). Noordmans was van mening dat de kerk tweemaal taak heeft: prediking en ordening van het leven met het oog op de eeuwigheid. Hier sluit Noordmans aan bij een algemeen verbeid gereformeerd beginsel, dat het er niet alleen om gaat dat het Woord verkondigd wordt, maar ook dat het Woord vruchten afwerpt in het leven der gemeente, ja van alle burgers van de stad. De ouderling is de ambtsdrager, die speciaal met het oog op dat laatste zijn opdracht heeft. Hij gaat rond om te zien of het Woord vrucht draagt. Deze visie komt dicht bij die van dr H. Bavinck die het ouderlingenwerk in het huisbezoek definiëerde als: de ouderlingen zoeken de vrucht van de prediking.

Nog groots is de visie van Van Ruler op het ouderlingenambt. De ambten bemiddelen het heil van Christus, elk ambt op zijn eigen wijze: de dienaar des Woords vindt zijn spil in de prediking van vergeving en verzoening, de ouderling in de heiliging van het leven en de diakenen in de hulpverlening. „In het Rijk, waarin het God gaat om de wereld is het laatste ambt zelfs meer dan het eerste en de ouderling staat er tussen in”. Van Ruler weigert het ene ambt uit het andere te herleiden. Ze zijn alle drie te beschouwen als uitwaaieringen van het apostelambt en als zodanig complementen ze elkaar en relativeren ze elkaar tevens. (12).

In zijn slotbeschouwing in het

laatste hoofdstuk, concludeert de auteur, dat er op de visie en van dr Noordmans en van dr Van Ruler met betrekking tot het ouderlingenambt wel het een en ander valt af te dingen wanneer men de wordingsgeschiedenis van het ambt in de eeuw van de Reformatie bestudeert zoals hij dat gedaan heeft. Hij stelt dat uit het onderzoek van de wordingsgeschiedenis van het ambt in de tijd van de Reformatie, blijkt, dat het karakter draagt van **hulpambt**, het functioneert steeds samen in die tijd met het predikambt en wat belangrijker is, het is niet ingesteld krachtens rechtstreekse goddelijke opdracht, maar ontstaan om de door God aan de gemeente opgedragen functie van opzicht en tucht te vervullen. Van een eigentype soort karakter van dit ambt, waarvan Noordmans en vooral Van Ruler uitgaan, is geen sprake.¹⁾ (blz. 296-297). In de tweede plaats is hij van mening, dat de geschiedenis van het functioneren van het ouderlingenambt in de kerk in de 16e en 17e eeuw in ons land leert, dat de ouderling in de meeste gevallen niet kon voldoen aan de verwachtingen die men ten aanzien van hem koesterde. Ook dit is een reden om af te dingen op de geweldige visioenen, die Noordmans en Van Ruler hebben gezien rondom de ouderling. De vraag dringt zich op aldus de auteur, of de zaak gediend is met het uitspreken van zulke geweldige perspectieven en daaraan verbonden verwachtingen, terwijl duidelijk is, hoe zwak dit ambt eigenlijk is en hoezeer het op bepaalde punten gefaald heeft in het voldoen aan wat men er oorspronkelijk van verwachtte. (blz. 299).

Voor wij een en ander weergeven over de gang van deze studie; over hetgeen tussen het begin bovenvermeld, en het slot met de slotbeschouwing, in staat, veroorloven we ons een kritische aantekening.

Wij vragen: is het wel billijk de beoordeling van het ouderlingenambt zo overwegend te laten bepalen door de geschiedenis van het functioneren ervan in de 16e en 17e eeuw? Is het wel billijk — zo kunnen we onze vraag ook formuleren — de beoordeling van dit ambt zo te laten bepalen door het falen in menig opzicht van de ambtsdragers? Ik ben van mening dat men — als men van een andere kant het functioneren zou benaderen — tot een positiever oordeel zou komen. Wanneer men het predikantenambt uit het functioneren ervan in de 17e eeuw zou willen beoordelen zou men ook tot een erg negatief oordeel komen zoals de mannen van „de nadere reformatie” daartoe kwamen. In de tweede helft van de zeventiende eeuw waren de preken vaak dor en bevatten geen zielevoedsel, de tucht werd tot slap uitgevoerd, dat de gemeenschap allesbehalve een gemeenschap van heiligen was, de meeste lidmaten der kerk waren puur wereldse mensen en de praktijk der godzaligheid kwam niet tot zijn recht, aldus dr Evenhuis in zijn derde deel van „Ook dat was Amsterdam”, blz. 207. Het is niet billijk dunkt me, zich een oordeel over het functioneren van

¹⁾ Dit stemt merkwaardigerwijs overeen met de teneur van hetgeen in het oude formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen met betrekking tot de instelling van het ouderlingenambt wordt gezegd. J.M.

de ouderling te vormen zonder daarbij het geestelijk verval van de kerk van die tijd in rekening te brengen.

Wat de inhoud van de studie van dr Van Ginkel betreft delen wij mede dat hij zijn onderzoek is begonnen met de oudsten in het Oude Testament, het Jodendom en de kerk der eerste vier eeuwen. Het resultaat vinden we in het eerste hoofdstuk. Het tweede hoofdstuk gaat over „Ontstaan en ontwikkeling van het ouderlingenambt in de tijd van de reformatie der 16e eeuw”. Het ouderlingenambt was in de westerse kerk vóór de reformatie „geheel verdwenen” concludeert hij op blz. 45. De presbyteriaanse (ouderlingen)kerkgerechtig bij Calvijn beschrijft hij gedocumenteerd als het resultaat van een ontwikkeling, waarbij Calvijn veel van Bucer (Straatsburg) heeft geleerd en Bucer op zijn beurt o.a. van Oecolampadius (Bazel) een en ander heeft overgenomen. Bucer blijkt het genie te zijn, dat de gedachte van ouderling-ambtsdrager geschapen heeft (Couvoisier). Van Ginkel is het daarmee eens.

Hij heeft wel kritiek op de vaak aangenomen stelling dat de reformatoren schriftuurlijk handelden in de kerkregering. Hij schrijft: „De reformatoren menen zelf dat dit ambt volledig in de Schrift is terug te vinden. En natuurlijk is niet zo dat het een functie vervult, die in de Schrift wordt aangegeven als een ambtsstaak: de leiding der gemeente met opzicht en tucht over haar leden. Maar de vorm waarin het uiteindelijk in Genève functioneert, komt zo in de Schrift niet voor en ook niet de vorm zoals Calvijn zich die voorstelt in zijn Institutie. De ouderling van Calvijn is niet de presbyter, zoals hij voorkomt in de helleens-christelijke gemeente, omdat hij niet belast is met de dienst van Woord en sacramenten en hij is ook niet de oudste uit de joods-christelijke gemeente, omdat hij geen administratieve, maar alleen een disciplinaire taak heeft. De „ancien” van Genève heeft nog het meest weg van de joods-christelijke oudste, als men even het feit verwaarloost, dat de „ancien” geen administratieve taak had, omdat deze geheel werd verzorgd door de magistraat.” (blz. 144).

Van Ginkel drukt zich kras uit als hij op dezelfde bladzijde stelt: „Men kan zeggen, dat de bijbelse fundering van dit ambt op misleiding berust”. Mijns inziens drukt hij zich hier veel te kras uit op grond van zijn eigen materiaal. Calvijn moest natuurlijk bij de pogingen tot reformatie van de gemeente van Christus werken binnen het bestaande leefkader van zijn tijd. Kerk en burgerlijke overheid waren in die tijd niet gescheiden zoals dat in de loop van de 19e eeuw gegroeid is. Hij kon niet anders dan als kind van zijn tijd, binnen de omstandigheden van toen, trachten de gemeenteleiding door de Schrift te laten normeren. Dat heeft hij gedaan. Het was toen niet mogelijk en dat is het ook nu niet, tijd en omstandigheden van de kerk der eerste eeuwen te restitueren. Van Ginkel heeft duidelijk gemaakt dat Calvijn inzake het zich laten normeren door de Schrift bij zijn pogingen tot reformatie van de regering der kerk, wezenlijk gefaald heeft. In zijn krasse uitspraak heeft hij dit niet in rekening gebracht.

In zijn derde hoofdstuk beschrijft de auteur de weg van de presbyteriaanse kerkorde naar de Nederlanden. In dit hoofdstuk komen de franse presbyteriale kerkorde, à Lasco als strijder voor een presbyteriale kerkorde en de Nederlandse vluchtelingen-gemeente te Londen uitvoerig te sprake.

Het vierde hoofdstuk is gewijd aan de ouderling in de Gereformeerde Kerk der Nederlanden in de 16e en 17e eeuw. Dit is een uitvoerig en informerend hoofdstuk. In het vijfde hoofdstuk worden theologische en praktische overwegingen van Voetius, Van Renesse en Koelman met betrekking tot de ouderlingenambt beschreven. Belangrijk en ook informatief in hoge mate. Daarna volgt het zesde, het slothoofdstuk, waarin niet alleen een samenvatting maar ook een beschouwing wordt gegeven, gegrond op het onderzoek materiaal en in verband met de in het begin gememoreerde opvattingen van Noordmans en Van Ruler. Het resultaat van zijn studie spitst dr Van Ginkel vooral toe op interne problemen van de Hervormde Kerk, wat niet wil zeggen dat het ons niets te zeggen heeft. Hij blijkt voorstander van een verdere democratisering van de kerk te zijn. De gemeente is nog te veel object van activiteit en van kerkregering en nog te weinig het subject ervan, zegt hij (311). Hij is voorstander van activering van het algemeen presterschap der gelovigen.

Hij eindigt zijn beschouwingen met de woorden die ik laat volgen: „De presbyteriale kerkorde gaf aanzetten in de richting van het tot subject maken van de gemeente van haar activiteiten en haar regering. Dit is, omdat de tijd er niet rijp voor was, in het verleden onvoldoende tot zijn recht gekomen. In Frankrijk durfde men de democratische ideeën van Morély geen plaats te geven. In de Gereformeerde Kerk der Nederlanden ging als vanzelf de rol, die de ouderling kon spelen in de vergadering der kerk, in betekenis spoedig achteruit. Daarna beleefde deze kerk een lange periode van overheersing door de dienaars des Woords. Daarin is in onze eeuw wel verandering gekomen, maar toch blijken er nog talrijke problemen te zijn die samenhangen met de structuur en het functioneren van het ambt in de kerk. Hiervoor kan alleen een oplossing gevonden worden in een verdergaande nivellering, zodat de gemeente waarlijk subject wordt van haar activiteit en regering.”

J. Meester

Denkt U er aan...

dat er binnenkort een nieuw deeltje van de reeks „Hulp bij Bijbelstudie” uitkomt?

Ditmaal één voor de bestudering van de brief aan de Efeziërs ze is van de hand van ds H. Amelink.

U weet het: de prijs is belachelijk laag want met de uitgave wordt geen winst beoogd.

Laten de vele bijbelstudiekringen een aantal reserveren, ook al zijn ze nog niet direct aan de bespreking van deze brief toe!

Want U weet het: van een herdruk kan geen spraken zijn. Die zou driemaal zo duur worden!

Bestelt U direct. De gegevens daarvoor vindt U op de laatste pagina van dit blad vermeld.

C.V.

C. VEENHOF — KAMPEN

Persschouw

■ Over het C.D.A. (2)

Juist dezer dagen kreeg ik weer onder ogen de rede die prof. mr. A. M. Donner in een openbare zitting van de Senaat der V.U. hield bij de herdenking van de 150ste geboortedag van Groen van Prinsterer.

In die rede rekent Donner af met de vrijheidsidee zoals die door de Revolutie (met een hoofdletter) wordt gepredikt. Zij houdt in dat de mens eigen leven naar eigen goedvinden bepaalt en dat van alle banden losmaakt. De mens stelt zichzelf ten doel en zoekt de weg daarheen naar eigen redelijk inzicht. De Revolutie vraagt dit recht niet slechts omdat hem dat toekomt, maar ook omdat hij in staat is dat recht uit te oefenen. „Maak de mens vrij en hij is ook vrij van het bederf waarmede de maatschappelijke kluisters hem hebben besmet”.

Duidelijk beschrijft Donner dan de verwoestende consequenties in deze vrijheidsidee in het leven van de Staat. „Wanneer de rede in haar drang naar staatkundige zindelijkheid alle particularismen heeft opgeruimd en de onreine geest van het eigen belang heeft verdreven, dan staat het huis open voor alle demagogie. In het met bezemen gekeerd en versierd huis van de liberale rechtsstaat keren zeven geesten terug, bozer dan de eerste. Zij hebben de waarheid verscheurd en elk zullen zij met een deel der waarheid het volk verlokken en het voor hun eigen particularismen gebruiken. En het einde van die staat is erger dan het begin.”

Hier tegenover ontwikkelt Donner dan de ideeën van Groen van Prinsterer.

Groen heeft de grondslagen der vrijheid beter gekend en beter begrepen. Maar hem was de vrijheid dan ook iets anders dan het revolutionaire recht op zelfbestemming. Beter dan wie ook van zijn Nederlandse tijdgenoten heeft hij gezien, dat vrijheid eerst waarlijk vrijheid is, eerst zin krijgt, wanneer het is een vrijheid in gebondenheid, een vrijheid tot het betrachten van plichten, die — al worden zij door de staat niet opgelegd — daarom niet minder klemmend en verbindend zijn.

Het is alles een bevestiging van de opmerking van Alexis de Tocqueville, één van Groen's geliefde auteurs en de vader van wat men tegenwoordig de wetenschap der politiek pleegt te noemen: „dat men het rijk der vrijheid niet kan vestigen dan in dat der zeden, noch de zeden een fundamenteel geven dan in het geloof”. „Zou de samenleving niet ten onder moeten gaan, wanneer de politieke banden verslappen en de moraal niet worden versterkt? en wat valt er nog te verwachten van een volk dat zijn eigen meester is, wanneer het zich niet onderwerpt aan God?”

Tot zóver was Groen één met de vele oudere en jongere auteurs in het buitenland, die hij zo veelvuldig placht aan te halen in zijn eigen geschriften, Edmond Burke, De Maistre, De Bonald, Von Gentz, Stahl en de voorgangers van de Historische School. Met hen maakt hij deel uit van de principieel anti-revolutionaire richting — van wat men ook wel heeft genoemd het wijsgerig conservatisme, dat niet verward moet worden met het opportunistisch conservatisme, dat Groen in de Staten-Ge-

neraal zoveel teleurstellingen heeft bereid.

Indien zijn kritiek zich tot het geresumeerde had beperkt, dan zou hij alleen reeds daarom een opmerkelijk figuur in onze geschiedenis zijn geweest. Waarschijnlijk was dan zijn invloed op de tijdgenoot groter geweest en had hij in zijn leven meer sympathie gevonden dan thans het geval is geweest. Ook dan had hij in het kader van zijn betoog hebben kunnen wijzen op de grote waarde van het christendom zoals ook Burke en anderen dat doen. Ook dan had hij voor de christelijke school kunnen opkomen, het recht der afgescheidenen kunnen verdedigen en zijn strijd in en vóór de Hervormde Kerk kunnen voeren. Maar wij zouden dan vandaag niet bijeen zijn gekomen om hem te herdenken — hoe groot ook onze waardering wellicht zou zijn geweest.

Ik behoeft u niet te zeggen, dat het anders is geweest. Het accent ligt bij hem anders dan bij de meeste door hem aangehaalde auteurs. De godsdienst fungeert bij hem niet slechts als de pilaar en vastigheid van het staatsbestel, als de basis der staatkundige vrijheid of als het fundament van recht en gezag. Het gaat hem niet in de eerste plaats om de staat. Zijn Ongeloof en Revolutie is niet in de eerste plaats een staatkundig betoog of een wetenschappelijke verhandeling. Hij is: een staatsman niet, een Evangeliebelijder.

Wat hem in de Revolutie treft is niet in de eerste plaats het onmenskundige, het onstaatkundige of het anti-historische. Erger dan de miskenning van de mens, veel erger treft hem de daarin tot uitdrukking komende miskenning van God Drieëinig. Hij houdt de Revolutie de spiegel der historie en der ervaring voor, maar uiteindelijk valt hij steeds terug op de Openbaring. Tegenover het optimistisch geloof in de goedheid van de mens stelt hij de belijdenis van de zondeval. Tegenover het Evangelie van de menselijke vrijheid stelt hij het beroep op Gods ordinantiën. Wat er aan de mens en de menselijke ordeningen nog goed en zegenrijk is, is geen schepping van ons, maar liefderijke Genade. Niet omdat men zich tegen de traditie en de verkregen rechten keert, leidt de Revolutie tot een chaos. Maar omdat hij, die het licht der Schrift versmaadt, van de goede weg moet afmaken.

Zo trekt zich de hele anti-revolutionaire kritiek van Groen samen in zijn: Tegen de Revolutie het Evangelie. Wat bij anderen een kritiek in het staatkundige, het historische, het sociologische vlak blijft, neemt bij Groen transcendente afmeting aan. Zijn kritiek wordt aldus veel concreter toegespitst. De middelen, die hij tegen de Revolutie wil bezigen kan hij nauwkeuriger aangeven. De weg om de zelfkennis, die door het Revolutionair optimisme was verduisterd, weer terug te winnen, weet hij zeer concreet aan te wijzen.

Zij ligt in **bekering tot de Christus der Schriften**.

Hier ligt het verschil met de meeste anderen. Groen wil niet betogen en bewijzen alleen. Hij zal getuigen voor zijn Heer en Meester. Zo is **Ongeloof en Revolutie een belijdenis**. Zo waren Groen's adviezen in de Kamer een **getuigenis**.

Dat heeft zijn optreden echter de conservatieven een ergernis en de liberalen een dwaasheid gemaakt. Juist doordat hij zich niet beperkt heeft tot het leveren van anti-revolutionaire betogen op het historische en het staatkundige vlak, maar het kader van de verstandelijkheid doorbreekt en het debat op religieus terrein brengt, is zijn optreden tot een „skandalon” (een „ergernis” - C.V.) geworden.

Hij was inderdaad „buiten de orde” in het parlementaire debat — voorzover hij namelijk aandrang op middelen, welke aanwending niet in de macht van staat en Overheid ligt, en zijn getuigenis zich over de hoofden van parlement en Regering richtte tot de natie.

Dat laatste is hem niet onbekend geweest. Vandaar dat hijzelf zich ook telkens zag als een getuige. Vandaar zijn onvermoeibare werkzaamheid op die terreinen, waar eerder dan in de Staten-Generaal de uiteindelijke beslissingen vallen — in de kerk, op de school, in de evangelisatie. Maar juist doordat hij boven het kader van de gangbare anti-revolutionaire betogen uitsteeg, kreeg zijn woord een kracht en een dynamiek, waardoor het zijn klem op de hoofden en harten behoudt, ook nadat men de werken der Burke's en anderen reeds lang heeft dichtgeslagen en in de kast der historische curiosa heeft opgeborgen.

Hier ligt een paradox, die ons iets te zeggen heeft. Groen heeft de weg van de aanpassing aan de denkbeelden en opvattingen van zijn tijd vermaad. Als gevangene van het Evangelie heeft hij getuigd. Op Gods geboden en ordeningen heeft hij zich beroepen. Zijn tijdgenoten heeft hij opgeroepen, niet maar alleen tot beter inzicht en begrip, maar **tot bekering, tot de zelfkennis, die alleen de Schriften ons schenken**.

Hij heeft zich daarmede de eenzaamheid en het misverstand op de hals gehaald die hem het leven soms zo zwaar hebben gemaakt. Maar hij heeft zich met zijn niet aflatend getuigen en met zijn volhardend werken in staat, in kerk en school een invloed op de volkshistorie verworven als geen van zijn tijdgenoten. Aldus heeft hij een partij kunnen stichten nog na zijn dood. Aldus is zijn beroep op het volksgeweten een geluid geworden, dat van over het graf bleef doorklinken. En dat ons hem vandaag herdenken doet. Aldus is Groen een levend exemplaar geworden van de waarheid zijner eigen paradoxale uitspraak. Die uitspraak, die zo vierkant ingaat tegen het verstandelijke „Eendracht maakt macht” van zijn tijdgenoten: **In ons isolement ligt onze kracht**.

In deze korte schets heeft Donner het essentiële, het blijvende, het altijd jonge en actuele van waarachtig christelijke politiek voortreffelijk getekend!

Dit is voor deze politiek een kwestie van zijn of niet-zijn.

Ten opzichte van Groen's zinspreuk „In ons isolement ligt onze kracht” heerste, en heerst nog steeds, groot misverstand. Als er iemand zelfgenoegzaam isolatisme haatte dan was hij het! Neen, Groen bedoelde met dat woord „isolement” heel wat anders! Kort voor zijn dood heeft hij dat nog eens, als een deel van zijn geestelijk testament, duidelijk gemaakt. Hij schreef toen dit (Ned. Ged. VI; 2; 27/9/75):

In ons **Isolement** ligt onze kracht. Of wilt ge liever een hollands woord in onze **zelfstandigheid**, in onze **beginselvastheid**, ligt onze kracht. Dat was steeds het devies onzer vlag. **Zelfstandigheid**, die het **heterogene** afstotend, al wat **homogeen** is aantrekt; die zelf onwrikbaar, ter aansluiting bereidvaardig de hand reikt. Van 1829 tot nu toe was ik steeds, zo ik meen, aan dit zinrijk adagium getrouw.

Op een volgende bladzij voegt Groen er nog dit aan toe:

De vasthoudendheid aan eigen standpunt is, bij mij althans, **afhanke-lijk** van beginselen, wier kracht in de ordeningen Gods ligt. **Isolement** als gevolg der onderworpenheid aan een beginsel. In deze **onvoorwaardelijke onderworpenheid** alleen (dit is steeds mijn ervaring geweest) ligt de wezenlijke kracht van elk die het belijdt.

Hoe paradoxaal het moge klinken: **juist en alleen** tengevolge van dit soort „isolement” kan de antirev. partij gemakkelijk met andere samenwerken! Wie vast staat, maar ook alléén wie een

vast standpunt heeft en daarop stevig staat, kan naar links of rechts buigen om anderen de hand te reiken voor het bereiken van concrete doelstellingen. Groen schreef daarover eens het volgende:

De Anti-Revolutionaire partij heeft, omdat zij op de waarheid berust, sympathie voor al wat in de verschillende richtingen waar en goed is. Daarom, terwijl zij, ondanks de onverdraagzaamheid der Roomsche Kerk aan de Rooms-Katholieken ter goeder trouw de rechten en vrijheden verleent welke van hun gelijkstelling met andere Gezindheden het gevolg zijn, verblijdt zij zich tevens in al wat nog in die Kerk, tegenover het ongeloof, aan de dierbaarheid van het Evangelie getuigenis geeft. Daarom, ook waar zij het Conservatief stelsel afkeurt, prijst zij in de mannen des Behouds de wens om de ontwikkeling der wanbegrippen tegen te gaan. Daarom kan zij in de voorstanders der Revolutie de wens wanneer zij betreurt dat hun de aard naar vrijheden niet misprijzen, ook en de voorwaarde van echte Vrijheid onbekend blijft. En daarom kan zij onder alle Gezindheden, in menig opzicht, begunstigers tellen en de welwillendheid ondervinden van hen aan wie zij, ook bij verschil van denkwijze, desniettemin, door het opkomen voor Godsdienst recht vrijheid en orde rechtstreeks of zijdelings diensten bewijst. (Grondwetsherziening en Eensgezindheid 102).

Met een van die rake, puntige, kernachtige uitdrukkingen waarvan hij het geheim kende, zei Groen met het oog op het door hem steeds verdedigde „isolement” meermalen:

Wie zich zo niet isoleert wordt onherroepelijk geabsorbeerd.

N.B. Deze Persschouw werd geschreven vóór het C.D.A.-congres.)

■ Een „viertrapsraket”

Bij de opening van de nieuwe cursus van de bekende scholengemeenschap „De Driestar” in Gouda, uitgaande van de „rechtervleugel” van de „Gereformeerde Gezindte” sprak mr. J. de Heer over de nieuwe onderwijsplannen van Minister Van Kemenade. Hij vergeleek die bij een viertrapsraket! Het Reformatorisch Dagblad gaf van zijn rede het volgende verslag:

De huidige plannen voor een nieuwe wet zijn qua inhoud veel moderner (dan die van minister Cals - C.V.). De promotor is de huidige minister van onderwijs, Van Kemenade. Hij bruisst van activiteit en uit zich in woord en geschrift, waarbij hij zinvolle dingen zegt, hoewel wij het in vele opzichten niet met hem eens zijn.

Van Kemenade stuurt aan op een totale vernieuwing van het onderwijs, van kleuterschool tot universiteit. De structuur zouden wij kunnen vergelijken met een 4-traps raket. De eerste trap: de basisschool, lager onderwijs en kleuteronderwijs voor 1 tot en met 12 jaar. De tweede trap: de middenschool, nog veel onzeker, vaststaat voor alle jongens en meisjes die de lagere school bezochten van 12 tot en met 16 jaar. De derde trap: de bovenschol, de op het beroep gerichte en algemeen vormende school, twee jaar. De vierde trap: het hoger onderwijs, nieuwe stijl. Het is een voorlopig schetsplan, doch u kunt erop rekenen dat dit, eventueel in deelprogramma's, verwezenlijkt zal worden.

De minister heeft haast! Er wordt van het onderwijsgebouw niet één steen op de andere gelaten. Wij vragen ons af: „Is dit nodig?”, van Kemenade, wij zijn amper gewend om met de wet van Cals te werken.

Waarom zo'n haast en zo'n radicaliteit? Alléén om de maatschappij te vernieuwen. Wij weten niet of de minister in Roodeschool is geboren maar wel stuurt hij aan op de rode school. Er komen steeds meer voorstanders en minder tegenstanders. Ieder moet gelijke kansen hebben, macht en inkomen.

Twee dingen zijn nodig. Ten eerste, waken voor de vrijheid van het christelijk onderwijs, denk aan de overheidsvoorschriften met betrekking tot de leerstof, vakkenpakket. Ten tweede, wij zullen moeten proberen te komen met op de Schrift gefundeerde antwoorden met betrekking tot de medezeggenschap, participatie en medemenselijkheid in onderwijs, school en gezin.

Al deze zaken vloeien voort uit de zelfbeschikkingseis van de mens, het oudste probleem in de wereld, in het paradijs reeds begonnen, aldus mr De Heer.

Zijn onderwijzers, besturen en ouders zich bewust van wat er in het onderwijs gaande is?

„De Driestar” heeft momenteel 1700 leerlingen en meer dan 100 docenten. De scholengemeenschap heeft vier afdelingen. De paedagogische afdeling heeft 17 klassen; de Mavo 25, de Havo 23. „De Driestar” heeft een internaat waarin 300 leerlingen zijn ondergebracht. Voor een meisjesinternaat werd het hotel „De Utrechtse Dom” aangekocht. Er moet voor de inrichting daarvan voor het genoemde doel nog twee ton worden bijeengebracht. Maar dat is in die kring een kleinigheid.

Kerknieuws

Ds B. Telder — Ds B. Telder was op 9 augustus 50 jaar predikant. Ds Telder, die op 8 januari 1897 geboren werd, verbond zich namelijk op 9 aug. 1925 aan de gereformeerde kerk te Vianen. Vandaar vertrok hij naar de kerk te Breda, waar hij op 25 nov. 1928 intrede deed. Toen ds Telder op zondag 11 juni 1944 weigerde de zgn. bidbrief van de generale synode terzake van de „bekerings” van prof. Schilder van de kansel voor te lezen werd hij geschorst en op 31 juli van datzelfde jaar afgezet. Op 1 jan. 1962 ging bovengenoemd predikant met emeritaat en vestigde zich te Biltthoven. Ds Telder is voorts een bekwaam auteur al heeft elk boek van zijn hand (we denken aan „Sterven... en dan?”) niet evenveel waardering geogost.

Ds N. 't Hart — Ds N. 't Hart is op 1 september a.s. 40 jaar predikant. Ds 't Hart die geboren werd op 23 januari 1908, verbond zich op 1 sept. 1935 aan zijn eerste gemeente te De Glind. Vandaar vertrok hij naar Wapenveld waar hij intrede deed op 7 mei 1939. Op 7 juni 1945 volgde de kerk te Leerdam, waar ds 't Hart ruim drie jaar arbeidde om vanaf 17 juli 1949 de gemeente te Steenwijk te dienen. Op 1 juli 1972 ging genoemd predikant met emeritaat. Hij vestigde zich vervolgens te Ermelo. Ds 't Hart is eindredakteur van het Kerkblad voor de Gereformeerde Kerken in Noord en Oost Nederland.

Ds E. Zwarteveen — Ds E. Zwarteveen, gekomen van Voorthuizen,

Lectuurverspreiding is winstgevend!

Als een evangelisatiecommissie iedere week 50 ex. van ons blad wil gaan verspreiden — wat moet dat dan gaan kosten? **Niets!** Ze kan er geld van overhouden!

Ze hoeft alleen maar 50 gemeenteleden op te zoeken die datzelfde blad tegen een normale, maar lage abonnementsprijs van f 12,75 per jaar willen lezen, en wekelijks — bijvoorbeeld 's zondags na de kerkdienst — aan hen uit te reiken. Plus eenmaal per jaar het abonnementsgeld innen. Meer niet! Want dan kan die commissie maandelijks 100 exemplaren ontvangen. Per jaar betaalt ze daarvoor 100 x 12 cent x 52 nummers = f 624,—. Van de gemeenteleden ontvangt ze echter 50 x f 12,75 = f 637,50 per jaar. Overschot: f 13,50.

Moet u nagaan hoeveel die commissie kan doen als er 100 gemeenteleden zijn die een abonnement nemen. Of 200! En als die dan allemaal zelf ook hun exemplaar nog weer aan anderen doorgeven...

Over welk blad gaat het, vraagt u? Over het bekende blad met de al meer dan veertig jaar vertrouwde naam: de Elisabethbode!

Idee, vindt u niet? Niet langer mee wachten — dóen!

STICHTING ELISABETHBODE

TUINSTRAAT 1 — POSTBUS 100 — LOCHEM
TELEFOON 05730-2770 - 's avonds 2526

werd op zondag 17 augustus jl. in een gezamenlijke dienst van de kerken te Velp, Doesburg en Oosterbeek-Wolfheze te Velp door ds H. van Ommen te Arnhem bevestigd met een preek over Ezechiël 2 : 3-6. 's Middags deed ds Zwarteveen intrede te Velp en 's avonds te Wolfheze, waarbij hij het Woord bedien- de met Matth. 11 : 28-30. In Wolfheze werd de nieuwe predikant achter- eenvolgens toegesproken door br. v. Dijk namens kerkeraad en kerkelij- ke gemeente door ds C. P. Plooy na- mens de regio Arnhem en door de burgemeester van Wolfheze namens de burgerlijke gemeente.

Ds K. H. de Groot — Ds K. H. de Groot te IJsselmuiden-Grafhorst slaagde aan de V.U. te Amsterdam voor het kandidaatsexamen in de se- mietische letteren.

Amsterdam-Noord / Nieuwendam — In de pers circuleren verschillende berichten aangaande de vereniging van de gereformeerde kerk („buiten verband”) met de christelijke gere- formeerde kerk ter plaatse. De pro- cedure is echter materieel nog niet geheel afgerond.

ADRESSEN

Het adres van Ds H. E. S. Wol- dring is: Burg. Haspelslaan 382, Amstelveen, tel. 020-416767.

Verkrijgbaar

CATECHISATIEBOEKJES

door ds J. H. Velema

Bijbel en Belijdenis, deel I

Dit bekende catechisatieboekje voor de jongste groep catechi- santen behandelt de hoofdlijnen van de Bijbelse Geschiedenis in 52 lessen.

Prijs f 4,25

Bijbel en Belijdenis, deel II

Behandeld worden de voor- naamste delen van de gerefor- meerde geloofsleer, de Wet, het Onze Vader, verschillende ker- ken en sekten.

Prijs f 5,50

Te bestellen bij:

Drukkerij Naarden

Turfpoortstraat 31, Naarden
Telefoon 02159-45208

Direkt **GELD** nodig?

Bel Spijkerboer - Elburg
Tel. 05250-1751

een vertrouwd en voordelig adres.

Hulp bij Bijbelstudie

Begin september a.s.
zal in de serie
„Hulp bij Bijbelstudie”
verschijnen:

De brief aan de Efeziërs

van de hand van
ds H. Amelink.

Deze Bijbelstudie is reeds eer- der in afleveringen in „Op- bouw” gepubliceerd en wordt nu in zijn geheel herdrukt. In het verleden hebben deze Bij- belstudies in een duidelijke behoefte voorzien. Ook nu re- kenen we daar weer op.

Bestellingen kunt u doen volgens on- derstaande prijsopgave een bedrag over te maken op giro 575663 ten name van G. de Kruijff, Troelstra- laan 252, Utrecht.

De prijs van 1 exemplaar is f 2,50;
5 exemplaren f 11,75; 10 exemplaren
f 23,—; 25 exemplaren f 58,—.

2 Studentes in de Rechten
zoeken

**2 KAMERS (liefst met keuken)
OF ETAGE IN UTRECHT**

C. HOF,
Ortmanlanden 18, Enschede.
Tel. 053-761202

Voor al uw

handels- en familie drukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — Zeist

Redactieleden	Adres van de Redactie	Advertenties en druk	Abonnementsprijs:	Geref. Persvereniging „Opbouw”
Drs H. de Jong	K. Muller	Drukkerij	f 27,50 per jaar	Abonnementenadministratie
Mr. dr J. Meulink	H. Pootlaan 242,	„Steenbergen”,	f 14,— per halfjaar	
D. W. L. Milo	Alkmaar	Nooitgedacht 3, Zeist	f 7,25 per kwartaal	Pasteursingel 29b, Rotterdam-7 Tel. 010-153703 Giro 40 49 45
Ds E. R. Postma		Tel. 0 3404 - 12452	Buitenland: Europa	
Ds H. Smit			en zeepost f 30,—;	
Drs H. E. S. Woldring			Luchtpost f 50,—	
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.				